

AZIJSKI VEKTOR RUSKE ENERGETIKE

Gleb IVAŠENCOV

Danas u ekonomiji Rusije energetska industrija obezbeđuje gotovo trećinu ukupnog BDP-a i oko 40% poreskih i carinskih prihoda u budžet Rusije. Zalog budućnosti Rusije – kao velike države, je u ekonomskom i socijalnom rastu Sibira i Dalekog istoka. Okretanje energetskog izvoza Rusije ka Aziji je prirodno jer evropski partneri uporno insistiraju da Rusiji nametnu svoja pravila igre, posebno po pitanju gasa. U tradicionalne centre moći pridodaju se Kina, Indija, Brazil i Iran.

Ključne reči: Ruska ekonomija, Sibir, Daleki istok, Azija, Kina, Iran

VLADA RUSKE FEDERACIJE USVOJILA JE NOVEMBRA meseca 2009. godine energetska strategiju Rusije za period do 2030. godine. U uslovima kada je borba za energetske resurse postala jedan od ključnih pravaca svetske politike, put, kojim će se kretati razvoj ruske energetike narednih 20 godina, značajno će odrediti budućnost Rusije i njeno mesto u sistemu međunarodnih odnosa.

Rusija obezbeđuje 12% svetske trgovine naftom. Pripada joj 23% svetskih rezervi prirodnog gasa i 25% svetske trgovine tim energentom, 19% svetskih rezervi uglja i oko 12% svetske trgovine energetskim ugljem.

U životu današnje Rusije energetska kompleks (industrija goriva i proizvodnja energije) ima posebnu važnost. Naime, povećanje izvoza energenata pri veoma povoljnoj ceni nafte na svetskom tržištu i prirodnog gasa na regionalnim tržištima, uzrokovalao je visok privredni rast ruske ekonomije u periodu 2000-2007.

Raspodela utvrđenih svetskih rezervi nafte

Sticajem tih okolnosti, poslednjih godina, pri opštem padu proizvodnje u prerađivačkoj industriji izuzetak su predstavljale grane, koje opslužuju energetska kompleks – proizvodnja cevi u metalurgiji i orijentisanje preduzeća elektrotehničke industrije ka energetskom kom-

pleksu, zatim inženjering u oblasti energetike, a takođe i izgradnja cevovoda. Gasovodi „Plavi potok” i Jamal-Evropa, prva faza Baltičkog cevovodnog sistema, prva faza nafotovoda „Sever”, naftovod „Istočni Sibir-Tihi Okean” i drugi – jesu primarne konstrukcije za izgradnju i eksploataciju u Rusiji, tokom „godina nultih”. Danas u ekonomiji Rusije energetska industrija, obezbeđuje gotovo trećinu obima BDP¹-a i oko 40% poreskih i carinskih prihoda u budžet Rusije. Ministarstvo finansija Rusije snažno naglašava da pri kreiranju budžeta zemlje, njegov karakter određiće u naredom periodu cene nafte na svetskom tržištu.

Energetska strategija Rusije do 2030. godine koju je odobrila vlada Ruske Federacije ističe opipljivi rast proizvodnje u gotovo svim granama gorivno-energetske industrije – od 20% u ekstrakciji nafte do dvostrukog uvećanja proizvodnje električne energije. Očekuju se i značajne finansijske investicije u Energetski Sektor – 2,4-2,8 triliona dolara, od kojih će najmanje 12% činiti direktne strane investicije. Planira se i ulaganje do 500 milijardi dolara samo u ekstrakciju i geološka istraživanja.

Na osnovu sopstvenog kvalitativnog poboljšanja energetski sektor treba da bude ključ oporavka celokupne privrede Rusije, njenog izlaska na leadersku konkurentsku poziciju po osnovnim pravcima svetske nauke i tehnike, garancijom njenog suvereniteta, nacionalne bezbednosti i demokratskog ustavnog poretka. Zalog budućnosti Rusije – kao velike države, je u ekonomskom i socijalnom rastu Sibira i Dalekog istoka. To može imati uticaja na sve civilizacijske procese kako u Azijsko-Pacifičkom regionu tak i van njega.

Veliki ruski naftni baseni

Razvoj prirodnih resursa Istočnog Sibira i Dalekog Istoka, pre svega energetskih, treba u ovom slučaju da ima ulogu svojevrzne lokomotive. Saglasno sa Strategijom, posebna pažnja dodeljuje se formiranju naftnogasnih kompleksa (kontinentalno ležište ostrva Sahalin, Republika Saha (Jakutija), Magadanska i Irkutska oblast, Krasnojarski kraj) i povećanju proizvodnje uglja u Južnoj Jakutiji.

Ovaj posao zajedno sa stvaranjem sistema drumskih i železničkih puteva, izgradnjom mreže gasovoda u Habarovskom i Primorskom kraju i cevovoda Istočni Sibir – Tihi Okean, modernizacijom aerodroma i morskih luka namenjen je da ovde obezbedi ubrzani privredni rast. Naftnogasna grana privrede povukla bi za sobom građevinarstvo, kako industrijsko, tako i stambeno, metalurgiju i mašinski sektor, uključujući brodograditeljstvo (teretnjake, tankere i brodove za prevoz gasa). Zauzvrat otvaranje novih radnih mesta doprinelo bi poboljšanju demografske situacije. Bila bi prevaziđena infrastrukturna razjedinjenost regiona istočnog Sibira i Dalekog istoka i nametnuta u poslednje dve decenije određena privredna izolacija od evropskog dela zemlje. To bi moglo da ojača integraciju celokupnog evro-azijskog ekonomskog prostranstva Rusije.

Proizvodnja nafte ruskih kompanija

Lista glavnih spoljašnjih zadataka u energetske strategiji deli se na proizvodnu i geografsku diversifikaciju ruskog energetskog izvoza. U prvom slučaju reč je pre svega o porastu robnih struktura izvoza energenata i proizvodnji s visokom dodatom vrednošću (nafta i ulja, tečni prirodni gas, gorivo za gasne motore, gasna i naftna hemija, elektroenergija), kao i o proširenoj saradnji sa stranim državama u veoma specifičnoj visokotehnološkoj oblasti atomske energetike.

Rusija je bila prva država koja je izgradila nuklearnu elektranu. Danas ona nudi svetskom tržištu puni paket usluga „mirnodopskog atoma”, počev od gradnje nuklearnih elektrana do recikliranja utrošenog nuklearnog goriva. Ruska nuklearna energetika pokriva 5% tržišta nuklearne električne energije, 15% svetskog tržišta izgradnje reaktora, 45% svetskog tržišta obogaćivanja uranijuma, 15% svetskog tržišta konverzije utrošenog goriva i 8% svetske proizvodnje prirodnog uranijuma. Prema procenama IAEA² i UNDP³-a i udeo ruskih nuklearnih tehnologija, koje su već uvedene ili se uvode u upotrebu u inostranstvu, već dostiže 30% od vrednosti obima svetskog izvoza takvih tehnologija. Koncern „Rosatom” zauzima prvo mesto u svetu po izgradnji nuklearne infrastrukture, kontroliše do 40% svetskog tržišta usluga obogaćivanja uranijuma i oko 17% tržišta nuklearnog goriva. Drugim rečima, zadatak nije unosno rasprodati prirodne resurse na inostranom tržištu već zauzeti prostor na tržištu visoko energetskih tehnologija.

Što se tiče geografskih promena u ruskom energetskom izvozu, energetska strategija obezbeđuje smanjenje udela evropskog pravca u opštem obimu spoljnih isporuka ruskim gorivno-energetskih resursa za račun jačanja saradnje sa Kinom, Japanom, Republikom Korejom i drugim zemljama Azijsko-Pacifičkog regiona. Pri tome trebalo bi da do 2030. godine na istočnom pravcu poraste specifična vrednost izvoza tečnih ugljovodonika (nafta i ulja) sa današnjih 6% na 22–25%. Naime azijsko tržište – u Istočnoj i Južnoj Aziji – otkriva i najpovoljnije perspektive za Rusiju kao dobavljača opreme, tehnologije i goriva za atomsku energetiku. Okretanje energetskog izvoza Rusije ka Aziji je sasvim prirodno. I nije stvar samo u izlasku iz jednostrane zavisnosti od evropskih tržišta, gde partneri uporno insistiraju da Rusiji nametnu svoja pravila igre, posebno po pitajnu gasa. Zadatak je mnogo obimniji. U svetu predstoje promene u ravnoteži snaga, gde će Zapad – SAD i Evropa – izgubiti monopol u ekonomskoj prevlasti. U tradicionalne centre moći pridodaju se Kina, Indija, Brazil i Iran. Danas na vodeće pozicije u svetskoj ekonomiji sve više ulazi Azija. Prema prognozama ИМЭМО РАН⁴ u 2020. godini specifični udeo Azije u svetskom BDP-u dostići će 43%, pri čemu će se udeo realne kupovne moći Kine u svetskom BDP-u podići do 23%, Indije – do 8,4% a udeo SAD-a smanjiti se do 18%, a Nemačke do 2,9%. Shodno tome, izvesno

2 Međunarodna Agencija za atomsku energiju

3 Program za razvoj Ujedinjenih nacija

4 Institut za svetsku ekonomiju i međunarodne odnose Ruske akademije nauka

je povećanje i energetskih potreba azijskih zemalja. Za period 2000–2005. nivo potrošnje električne energije u zemljama Azije porastao je na 32% dok je svetski prosek 13%, dok je u istom periodu u SAD zabeležen porast – od 1% i u Evropi – od 5%. Prema proceni laureata Nobelove nagrade R. Mandela, više od polovine zahteva za energoresursima će biti u Severoistočnoj Aziji, a u Međunarodnoj agenciji za energiju (IEA) veruju da će Kina i Indija doprineti sa 45% svetskom rastu potrošnje primarne energije do 2030. godine.

Među glavnim partnerima Rusije u sferi energetike u Aziji treba izdvojiti Kinu, Indiju, Republiku Koreju, Japan i Iran. Indikativno je to što Rusija sa svakom iz pomenutih zemalja saraduje u širokom spektru grana energetike – i po pitanju nafte, gasa, uglja i u oblasti mirnodopskog korišćenja atomske energije. U svim tim slučajevima saradnja ima dobru perspektivu i aktivno se povećava.

Najviši nivo saradnje dostignut je u odnosima sa Kinom. U sferi naftne industrije, ruske i kineske kompanije bave se istraživanjem i razvojem naftnih polja na teritoriji Rusije, trgovinom sirovom naftom i građevinskim preduzetništvom. Po ugovoru sa Kineskom nacionalnom naftnom kompanijom (CNPC), Ruska naftna kompanija „OAO NK ROSNEFT” isporučila je u periodu 2005–2010. godine 48,4 mil/t nafte železnicom, a u 2011. godini otpočele su isporuke ruske nafte u Kinu preko naftovoda „Skovorodino-granica NR Kine” (15 mil/t godišnje), a sličan podvodni prolaz kroz reku Amur je u izgradnji trenutno uz partnerstvo ruske kompanije „NK Rosneft” i kineske CNPC. Zajedničkim ulaganjem „NK Rosneft” i CNPC razrađuje se mogućnost izgradnje naftno-prerađivačkog kompleksa u Kini i stvaranje maloprodajne mreže benzinskih stanica. Što se tiče saradnje po pitanju gasa, razmatraju se mogućnosti isporuke ruskog prirodnog gasa u Kinu i preko zapadnih i preko istočnih predela rusko-kineske granice.

Predložene trase gasovoda prema Kini

Razrađen je projekat izvoza električne energije iz Rusije u Kinu od 60 mlrd. kW, kojim se predviđa izgradnja elektrane ukupnog kapaciteta do 10 800 MWt na ruskom Dalekom istoku a takođe i linija prenosa električne energije ukupne dužine 3.400 km.

Značajan događaj za rusko-kinesku saradnju u oblasti mirnodopskog korišćenja atomske energije bilo je uvođenje u eksploataciju prva dva energobloka kineske atomske električne centrale „Tjanvan” snage 1.060 MWt svaki, koje je izgradila ruska kompanija „Atomstrojeksport”. Tjanvanska atomska centrala, izgrađena je prema poboljšanom ruskom projektu, i to je najbezbednija atomska centrala koja je u pogonu u Kini. Tokom poseta Vladimira Putina Kini, potpisan je protokol o saradnji u drugoj fazi izgradnje „Tjanvana”. Osim toga, u skladu sa drugim ugovorom ruska strana će učestvovati u projektovanju reaktora koji koristi brze neutrone BN-800, čiji prototip BN – 600, već 25 godina radi u atomskoj centrali Belojarskaja na Uralu.

Što se tiče Indije, saradnja u energetici, a u tom slučaju i atomskoj – je značajna komponenta rusko-indijskog strateškog partnerstva. U skladu sa potpisanim rusko-indijskim međuvladinim sporazumom iz decembra 2008. godine države će saradivati u izgradnji još

četiri energobloka na projektu „Kundakulam”, kao i u izgradnji novih atomskih centrala u Indiji prema ruskim projektima.

Zauzvrat, Indija će usmeriti velike investicije u razvoj energetskih resursa Rusije. Učešće indijske kompanije ONGC u projektu „Sahalin 1” (1,7 mlrd \$) – spada u najveće investicije Indije u inostranstvu. ONGC pregovara sa „Rosnjeftom” i drugim kompanijama o proširenju saradnje na sahalinskim projektima, a takođe i o mogućnostima osnivanja zajedničkih preduzeća za ekstrakciju, preradu i prodaju nafte u Indiji, Rusiji i trećim zemljama. „Gasprom” saraduje sa Indijskom gasnom korporacijom „GAIL” u razvijanju gasonosnih polja u Bengalskom zalivu, ruska kompanija „NGK Itera” u partnerstvu sa indijskim kompanijama angažovana je u geološkim istraživanjima gasa u nekim državama Indije. Kompanija „Strojtransgaz” uključena je u izgradnju cevovoda u Indiji. Indija je država bogata ugljem, i otuda su njena interesovanja za rusku tehnologiju za podzemnu eksploataciju uglja.

Što se tiče zemalja, kao što su Japan i Republika Koreja, za njih porast energetske saradnje sa Rusijom, bez preuveličavanja predstavlja – značajan faktor osiguranja nacionalne energetske bezbednosti. Obe države lišene su značajnijih sopstvenih izvora fosilnog goriva, uz izuzetak uglja, i prinuđeni su da uvoze zapravo svu potrebnu količinu nafte, prirodnog gasa i ostalih izvora energije uključujući uranijum. Situacija se pogoršava činjenicom da Japan i Južna Koreja u većem obimu od drugih zemalja, zavise od isporuka nafte sa Bliskog istoka. Odgovarajuće cifre za Japan iznose – 87%, za Južnu Koreju – 84%, dok je na primer za Kinu – 51%. Na osnovu ovih okolnosti i u Tokiu i u Seulu gledaju na energetiku kao strateški pravac u bilateralnim odnosima sa Rusijom.

Potpuno je logično zašto su japanske kompanije od 2009. godine postale apsolutni lideri među inostranim partnerima po obimu investicija u ruski energetski sektor. Istražuju se mogućnosti za japanske investicije u razvijanje ležišta nafte, gasa i uglja u Jakutiji. Krajem 2008. godine Ujedinjena industrijska korporacija potpisala je sporazum sa japanskom kompanijom „Micui” o zajedničkim geološkim istraživanjima i izradi studije o izvodljivosti za jedno od najvećih ležišta uglja na svetu – Elegestskoe u autonomnoj republici Tuvi (čije rezerve iznose oko 900 mln. t koks uglja). Čini se obećavajućim povezivanje japanskih preduzeća u takve nove vidove praktične saradnje u sferi energetskog kompleksa, kao što su proizvodnja cevi, proizvodnja teške mašinerije, naftno gasne opreme itd.

Razvija se i rusko-japanska saradnja u oblasti mirnodopskog korišćenja atomske energije. Rusija isporučuje 15% od ukupnih količina nuklearnog goriva, za kojima danas Japan ima potrebe. Isporuke ruskog goriva za japanske atomske centrale planski rastu i do 2014. godine iznosiće oko četvrtinu japanskog tržišta. Međuvladin sporazum, potpisan za vreme Putinove posete Japanu, maja 2009. godine podrazumeva rusko-japansku interakciju po pitanju prerade i skladištenja utrošenog nuklearnog goriva, realizaciju međunarodnog projekta izgradnje termonuklearnog eksperimentalnog reaktora, razvoja i korišćenje lakovodnih reaktora, istraživanje i razvoj nalazišta uranijuma.

Dijalog o energiji zauzima posebno mesto u ekonomskim vezama Rusije i Republike Koreje. S jedne strane, južnokorejske kompanije često izvršavaju naloge za proizvodnjom

opreme za energetske projekte u Rusiji, posebno sahalinske, a takođe i savremenih tankera za prevoz nafte i tečnog gasa. S druge strane, lideri dveju zemalja dosledno podržavaju liniju zajedničkog razvoja nalazišta nafte, gasa i uglja u Rusiji, Republici Koreji i trećim zemljama. Republika Koreja isporukama iz Rusije obezbeđuje više od trećine potreba za gorivom za atomske centrale.

Energetsko partnerstvo Rusije sa Iranom ima svoje specifičnosti u odnosu na sve pomenute azijske države. Radi se o tome, da je Iran sam – jedan od najvećih svetskih izvoznika ugljovodnika: na njegovoj teritoriji koncentrisano je oko 10% svetskih rezervi nafte i 15% svetskih rezervi gasa. Iran aktivno koristi svoje energetske resurse i u narednih 5 godina namerava da udvostruči dnevnu proizvodnju gasa i da za jednu šestinu uveća proizvodnju – nafte. Poslednjih godina ruske kompanije su već sprovele nekoliko naftnogasnih projekata u Iranu. Najveći iz njih je bio projekat razvoja druge i treće faze polja „Južni Pars” uz učešće „Gasproma” u sastavu konzorcijuma zajedno sa francuskim „Totalom” i malezijskim „Petro-nasom”, kada je bio izgrađen kompleks po sistemu „ključ u ruke” za ekstrakciju i preradu prirodnog gasa kapaciteta 20 mlrd. kub. godišnje. Veoma perspektivna bila je i saradnja sa u oblasti elektroenergetike. Leta 2010. godine pušten je u rad najkрупniji objekat rusko-iranske saradnje – prva atomska centrala u Iranu u Bušeru snage 1000 MWt, čiju je konstrukciju kompletirala ruska kompanija „Atomstrojeksport”.

Govoreći na sastanku po pitanjima razvoja energetike u Omsku februara 2010. godine, Dmitrij Medvedev je naveo da država zavisi od stabilnog poslovanja i ruskog energetskeg izvoza što podrazumeva i stvaranje široke mreže dugoročne saradnje sa stranim državama. Azijskom pravcu ovde je namenjena velika uloga.

Preveo i priredio: Ivan Stanisavljević

Abstract: Asian Vector of Russian Energy

In the current Russian economy, the energy industry accounts for almost one third of the Gross National Product (GNP) and about 40% of the tax and customs revenue of the Russian budget. The future of Russia – as a huge country, is in the economic and social growth of Siberia and the Far East. It is only natural for Russia to turn its energy exports towards Asia. This is not only a matter of emerging out of the one-sided dependence on European markets, where partners persist in insisting on imposing their own rules of the game on Russia, especially with regards to natural gas. China, India, Brazil, Iran are now joining the traditional power centers. Asia is increasingly assuming the leading position in the world economy.

Keywords: Russian economy, Siberia, Far East, Asia, China, Iran